

Професійні вміння у структурі креативно-діяльнісного компоненту готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів

Н. В. Гатеж

Кафедра образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Україна

Paper received 02.02.18; Accepted for publication 06.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-155VI65-03>

Анотація. Стаття порушує актуальну проблему освітньої системи України – готовність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнівської молоді, яка передбачає формування в них естетичної свідомості, розвиток естетичних вмінь, необхідних для здійснення естетичної діяльності та естетичного освоєння навколишньої дійсності. Аналізуються також групи професійних вмінь у контексті креативно-діяльнісного компоненту готовності майбутніх учителів образотворчого, які необхідні для успішної організації та здійснення виховання естетичної культури учнів загальноосвітньої школи.

Ключові слова: професійні вміння, креативно-діяльнісний компонент, готовність, майбутній учитель образотворчого мистецтва, виховання естетичної культури, учнівська молодь.

Вступ. Зміни в соціальній сфері України викликають гостру потребу в перегляді стану існуючої системи професійної підготовки вчителя-вихователя. Особливу увагу слід зосередити на оптимізацію шляхів професійної підготовки майбутніх учителів у напрямку їх підготовки до виховної роботи з учнівською молоддю. Як переконують наукові висновки дослідників А.Акімової, С.Белозерцева, О.Бодальова, Б.Вульфова, І.Дмитрика, В.І.Журавльова, В.Шадрікова та ін. випускники педагогічних вишів слабо підготовлені саме до виховної роботи зі школярами в сучасних умовах. Це пояснюється певними причинами, основними серед яких є зменшення значення виховної роботи зі студентами та надання їй другорядного місця.

Таким чином, перед вищою школою гостро постає проблема забезпечення умов для фахового зростання майбутніх учителів образотворчого мистецтва, готових до здійснення навчально-виховної роботи, зокрема до виховання естетичної культури учнів відповідно до потреб суспільства регламентованого Державним стандартом і навчальними планами.

Короткий огляд публікацій з теми. Аналіз останніх джерел і публікацій засвідчує актуальність проблеми готовності майбутніх учителів до різних видів педагогічної діяльності, в тому числі й до виховної. Зокрема, проведено багато досліджень, які розкривають специфіку професійної підготовки майбутніх учителів (К.Дурай-Новакова, І.Зязюн, А.Ліненко, Ю.Пелех, В.Сластьонін, М.Чобітько, В.Шахов.); розвиток готовності студентів до певного виду педагогічної діяльності (І.Біда, О.Демченко, Л.Мороз, М.Назаренко, Г.Троцько); формування готовності, спрямованої на особистісне і професійне вдосконалення майбутніх педагогів (Л.Кондрашова, Т.Шестакова).

Питання формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до різних видів діяльності досліджували сучасні науковці, серед яких: Л.Базильчук, О.Колоянова, Т.Міхова, Г.Сотська, О.Ткачук, О.Тюрікова, Т.Фурсикова; формування професійних якостей в майбутніх учителів образотворчого мистецтва вивчали О. Каленюк, О.Кайдановська, О.Музика, Л.Покровщук, М.Стась, О.Стрілець, Т.Штикало та ін.

У даній статті маємо за мету висвітлити професійні вміння у складі креативно-діяльнісного компонента готовності, які необхідні майбутньому вчителю образотворчого мистецтва для організації та здійснення процесу виховання естетичної культури учнів загальноосвітнього навчального закладу.

Під час дослідження ми використовували теоретичні **методи:** аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, нормативних джерел, наукового доробку вітчизняних і зарубіжних науковців з проблеми для окреслення понятійних меж досліджуваного феномена та його сенсорного навантаження.

Результати дослідження. Насамперед, зауважимо, що серед великого розмаїття напрацьованих, сучасні вчені по-різному підходять до трактування поняття «професійна підготовка». Зокрема О.Абдуліна, Н.Кузьміна, Н.Тализіна, подають професійну підготовку майбутніх учителів як процес формування й набуття настанов, знань та вмінь, необхідних спеціалісту для належного виконання спеціальних завдань навчально-виховного процесу. Як цілісний процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок професійна підготовка майбутніх учителів розглядається науковцями М. Богдановою, І. Зязюном, О. Абдуліною, які вважають, що підготовка вчителя – це процес учіння студентів у системі навчальних занять із педагогічних дисциплін і педагогічної практики, а також і результат, що характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованості загальнопедагогічних знань, умінь і навичок [1, с. 57].

Визначний педагог А.Макаренко ще в свій час пропонував переглянути програми підготовки вчителів як до викладання, так і до виховної роботи, акцентуючи на необхідності широкої освіти вчителя незалежно від профілю відповідно до вимог часу. Вчений також вказує на важливість отримання майбутніми педагогами не тільки спеціальної освіти, а й спеціального виховання: бути організованими, ввічливими, культурними, підтягнутими [8]. Тобто, перед тим, як вивчати методику виховання учнів, необхідно самому бути носієм найвищих духовних і моральних якостей, що стане передумовою вироблення практичних умінь і навичок для здійснення виховного впливу на дітей.

Щодо визначення компонентів досліджуваного феномену, нам імпонує структура готовності майбутнього учителя до виховної роботи вченої Н.Стаднік, котра подає її у вигляді наступних взаємопов'язаних складових:

- науково-теоретична готовність (передбачає знання сутності та особливостей виховання дітей різного віку; форм і методів проведення такої роботи в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, основних вимог до відбору й подання дітям необхідної інформації);

- психологічна готовність (усвідомлення мети, завдань і основних способів виховання учнів; стійкий пізнавальний інтерес до вивчення проблеми, розуміння її сучасного тлумачення; прагнення до самоосвіти; самооцінка й самокоригування своєї діяльності в плані виховання школярів; сформованість мотиваційної сфери);

- практична готовність (володіння комплексом різноманітних умінь і навичок виокремлення й добору інформативного матеріалу; володіння педагогічною технікою організації та проведення виховної роботи) [7].

Слід відмітити також, що у розробку проблеми готовності до педагогічної діяльності важливим внеском є концепція її структури, запропонована вченою Н. Кузьміною. У характеристиці педагогічної діяльності дослідницею визначено конструктивні, організаторські, комунікативні й гностичні компоненти. Кожному з них відповідає певна група робочих функцій, а також педагогічних здібностей як індивідуальної форми відображення структури педагогічної діяльності [2].

Для наших наукових пошуків інтерес представляє також кваліфікаційний підхід щодо формування готовності до професійної діяльності, розроблений у працях А. Деркача, І. Науменко та інших учених. Суть цього підходу полягає в тому, що основними компонентами кваліфікаційної характеристики педагога виступають педагогічні вміння й навички, а їх формування розглядається як складова частина системи підготовки майбутніх учителів у виші. Дослідник В. Сластьонін визначає теоретичний і практичний компоненти готовності педагога до практичної діяльності. Зміст теоретичної готовності полягає в узагальненому вмінні педагогічно мислити, яке припускає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктних і рефлексивних умінь. Зміст практичної готовності виражається в зовнішніх організаторських і комунікативних вміннях [6].

Доречно зауважити, що на сьогодні сутність готовності до педагогічної діяльності виражається в діалектичній єдності всіх її структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин. З одного боку, готовність є особистісною (емоційно-інтелектуальна, волевольва, мотиваційна, що включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, управління своїми почуттями тощо); з іншого – операційно-технічною, що включає інструментарій педагога (професійні знання, вміння, навички і засоби педагогічного впливу) [4].

Важливо, що будь-яке виховне завдання вирішують за допомогою активних дій педагога, але з урахуван-

ням актуальних потреб учнів, ненав'язливо забезпечуючи координацію зусиль учня і вчителя у процесі їхньої спільної діяльності, створення ситуації успіху. Окрім цього, виховна ситуація має сприятливий ґрунт для позитивної зміни мотивації учнів [9].

У своєму дослідженні ми опираємося на наукові висновки О. Мороз, що підготовка майбутнього спеціаліста проходить у чотири етапи: засвоєння навчальної інформації з підготовки спеціаліста; формування професійних умінь і навичок у штучно створених умовах; формування професійних умінь і навичок у реальних умовах; формування власного професійного стилю в умовах самостійної трудової діяльності. При цьому, навчання у виші як базове передбачає перших три етапи, останній етап проходить під час післядипломного навчання [3].

Вчена Г. Петрова в контексті цього питання акцентує увагу на системі знань, умінь і навичок майбутнього вчителя у галузі естетичного виховання, серед яких: потреба в естетичному та художньому вихованні, самовихованні та самоосвіті; широкий естетичний та художній кругозір, уявлення про прекрасне у житті та у мистецтві, накопичення емоційно-естетичного досвіду; високорозвинений естетичний ідеал, смак, вміння сприймати, пізнавати та аналізувати естетичний об'єкт; висока культура мовлення вчителя, його емоційність, образність, виразність; естетика зовнішнього вигляду та поведінки; знання психолого-педагогічних основ та методики естетичного виховання, сучасних методів роботи на уроках, факультативних і позакласних заняттях; розвиток певних умінь і навичок: вміння створювати емоційно-естетичну атмосферу на уроці та позакласних заняттях; вміння використовувати твори мистецтва з виховною метою на уроках і у позакласній роботі; вміння організовувати позашкільні заходи емоційно-естетичної спрямованості, зокрема тематичні бесіди, вечори, диспути, екскурсії та ін.[5].

На основі проаналізованих психолого-педагогічних досліджень з окресленої нами наукової проблеми ми розробили компоненти, критерії та їх показники, за якими визначаються рівні готовності майбутніх майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів ЗНЗ. У дослідженні виділяємо три важливі компоненти готовності: емоційно-мотиваційний, інтелектуально-когнітивний та креативно-діяльнісний. Зазначені компоненти, вважаємо, функціонують у нерозривній єдності, а без цілісного оволодіння усіма компонентами неможливий якісний розвиток вищого рівня готовності педагога.

Акцентуємо, що підготовка майбутнього вчителя неможлива без креативно-діялісного компонента готовності, який передбачає наявність умінь і навичок до педагогічної діяльності, зокрема виховної. За своєю суттю цей компонент аналогічний до компонентів, які вчені називають: практичний, виконавчий, конструктивний. Представлений компонент у структурі готовності вчителя до виховної діяльності визначають переліком умінь, якими він повинен володіти. На основі галузевого стандарту вищої освіти дослідники визначають такі групи педагогічних умінь майбутнього вчителя: гностичні, проєктувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські, креативні та ін.

Отже, *креативно-діяльнісний* компонент, у нашій інтерпретації, передбачає сформованість у студентів системи умінь і навичок, які необхідні майбутнім учителям образотворчого мистецтва для здійснення процесу виховання естетичної культури учнів ЗНЗ. Зокрема, зазначений компонент охоплює сукупність умінь і навичок студентів щодо нестандартного вирішення педагогічних завдань, проектування власних та грамотне застосування існуючих технологій виховання естетичної культури учнів. Також сюди відносимо усвідомлене, чітко сплановане та попередньо змодельоване здійснення педагогічних дій; спеціальні професійно-педагогічні уміння; володіння навичками творчого мислення; володіння способами та прийомами використання новітніх технологій з метою вирішення виховних завдань на уроках образотворчого мистецтва та в позакласній роботі.

Критерієм креативно-діяльнісного компонента ми визначаємо систему професійно-значущих умінь і навичок для творчого здійснення виховання естетичної культури учнів.

Показниками означеного критерію вбачаємо такі:

- вміння оригінально з творчим підходом вирішувати педагогічні завдання у організації виховання естетичної культури учнів;

- сформовані вміння творчо мислити, самостійно проектувати нові технології виховання естетичної культури учнівської молоді та ефективно застосовувати традиційні;

- наявність у студентів спеціальних професійних умінь (гностичних, інтелектуальних, проектувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних, дидактичних, управлінських і креативних) для здійснення виховання естетичної культури учнів;

- наявність навичок самоаналізу та адекватної самооцінки власних педагогічних дій у вихованні естетичної культури учнів;

- здатність до саморозвитку і самовдосконалення у професійному плані.

Далі, конкретизуємо змістове наповнення кожної з визначених груп умінь. *Гностичні* – уміння систематично здобувати, поповнювати та розширювати знання щодо методики організації та здійснення процесу виховання естетичної культури учнів; формулювати провідні цілі провадження передових технологій виховання згідно вимог сучасного суспільства, потреб школи та індивідуальних можливостей учнів; вивчати зміст виховного матеріалу, методичних і навчальних посібників, засобів виховання з метою добору оптимальної технології у вихованні естетичної культури.

До *інтелектуальних* умінь відносимо вміння систематизувати та узагальнювати, аналізувати та синтезувати, класифікувати та порівнювати, виокремлювати загальне, одиничне, схематизувати, модернізувати, адаптувати виховний матеріал до здійснення виховання естетичної культури учнів на уроках образотворчого мистецтва та в позаурочній діяльності.

Проектувальні вміння полягають у здатності планувати урок чи виховний захід, спрямований на вихо-

вання естетичної культури учнів; обирати найоптимальніші види, методи, прийоми виховної роботи, планувати творчу та самостійну роботу учнів; моделювати власні форми та методи саморозвитку та самовиховання учнів у напрямку виховання естетичної культури.

До *конструктивних* умінь ми відносимо вміння реалізувати поставлені цілі, завдання, програму естетичного розвитку класу та окремих учнів; обирати оптимальні прийоми та засоби навчання з урахуванням вікових особливостей учнів початкової та основної школи; добирати й дозувати дидактичний матеріал; планувати виховну діяльність у напрямі розвитку естетичної свідомості учнів.

Організаційні вміння передбачають організацію власної діяльності і діяльності учнів відповідно до цілей навчально-виховного процесу; спонукати кожного учня розвивати свої естетичні здібності, естетичні смаки тощо.

У зміст *комунікативних* умінь вкладаємо уміння використовувати різноманітні механізми формування міжособистісних відносин між учасниками виховного процесу; створювати доброзичливу позитивну атмосферу в учнівському колективі; керувати своїм емоційним станом і поведінкою у спілкуванні зі школярами; співпрацювати з батьками учнів, допомагати їм у створенні відповідних умов для розвитку естетичної культури дітей.

Дидактичні вміння базуються на високому рівні знань сучасних технологій, науково-обґрунтованих прийомів, методів і засобів виховання естетичної культури учнів; здатністю здійснювати виховання учнів згідно вимог плану виховної роботи та навчальної програми з образотворчого мистецтва.

Управлінські вміння характеризуються здатністю управляти якістю та результативністю процесу виховання естетичної культури учнів.

У зміст *креативних* умінь можемо вкласти вміння вчителя нестандартно, по новому підходити до вирішення виховних завдань; здатність до генерування великої кількості цікавих ідей для оптимізації процесу естетичного розвитку та формування естетичної культури молоді особистості.

Висновки. На основі ґрунтовного аналізу напрацювань учених у галузі професійної підготовки майбутніх педагогів можемо переконливо стверджувати, що формування професійно значущих умінь у складі креативно-діяльнісного компоненту є важливим завданням професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Від рівня їх розвитку залежатиме подальше професійне зростання та успішність його майбутньої педагогічної діяльності, зокрема й виховної.

Зміст наших подальших публікацій полягатиме у висвітленні емпіричного дослідження готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів та обґрунтуванні педагогічних умов оптимізації окресленої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка в системе высшего педагогического образования : [учебник

для пед. спец. высш. учебн. зав.] / О.А. Абдуллина. – 2-ге изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.

2. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности: метод. пособ. / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – СПб.: Рыбинск, 1993. – 54 с.
3. Мороз О.Г. Підготовка майбутнього вчителя : зміст та організація / О.Г. Мороз , В.О. Сластьонін, Н.І. Філіпенко. – К. : ІЗМН, 1997. – 168 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. та ін.]; за ред. З.Н. Курлянд. – [2-ге вид.]. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
5. Петрова Г.А. Вопросы эстетической подготовки будущего учителя. – Казань: КГУ, 1976. – 198 с.
6. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластенин. – М.: Педагогика, 1976. –172 с.
7. Стаднік Н. Формування готовності майбутнього вчителя до виховання молодших школярів / Н. Стаднік // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія. – 2013. – Вип. 28(2). – С. 326-332. – DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2013_28_2_63.
8. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : Автореф. дис. докт. пед. н. : 13.00.04. – К. : Інститут ПППО, 1997.–54 с.
9. Яремчук Н.Я. Особливості розвитку суб'єктної активності майбутнього педагога як складової готовності до виховної діяльності / Наталія Яремчук/ Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 5 – С.127-131.

REFERENCES

1. Abdullina O. (1990). Obshhepedagogicheskaja podgotovka v sisteme vysshogo pedagogicheskogo obrazovanija [General pedagogical training in the system of higher pedagogical education]2-ge izd., pererab. i dop. Moscow: Enlightenment, 141p. [in Russian].
2. Kuz'mina N. (1993). Professionalizm pedagogicheskoi dejatel'nosti : metod. Posob [Professionalism of pedagogical activity: the methodical grant]. of St. Petersburg: Rybinsk, 54 p. [in Russian].
3. Moroz O. (1997). Pidhotovka maibutnoho vchytelia : zmist ta orhanizatsiia [Preparing a Future Teacher: Content and Organization]. Kyiv: IZMN,168 p. [in Ukrainian].
4. Kurliand Z. (2005). Pedahohika vyshchoi shkoly : navch. posib. [High school pedagogy: tutorial] .2-he vyd. Kyiv: Knowledge , 399 p. [in Ukrainian].
5. Petrova G. (1976). Voprosy jesteticheskoi podgotovki budushhego uchitelja [The questions of aesthetic preparation of the future teacher]. Kazan: Kazan State University,198 s. [in Russian].
6. Slastenin V. (1976). Formirovanie lichnosti uchitelja sovetskoi shkoly v processe professional'noj podgotovki [Formation of the personality of the teacher of the Soviet school in the process of vocational training]. Moscow: Pedagogy ,172 p. [in Russian].
7. Stadnik N. (2013). Formuvannia hotovnosti maibutnoho vchytelia do vykhovannia molodshykh shkoliariv [Formation of the future teacher's readiness for the upbringing of junior schoolchildren]. Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni H. S. Skovorody». Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia. vol. 28(2), pp. 326-332. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2013_28_2_63. [in Ukrainian].
8. Trotsko H. (1997). Teoretychni ta metodychni osnovy pidhotovky studentiv do vykhovnoi diialnosti u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological bases of preparation of students for educational activity in higher pedagogical educational establishments]: Avtoref. dys. dokt. ped. n. : 13.00.04. Kyiv: Institute PPPO, 54p. [in Ukrainian].
9. Yaremchuk N. (2009). Osoblyvosti rozvytku subiektnoi aktyvnosti maibutnoho pedahoha yak skladovoi hotovnosti do vykhovnoi diialnosti [Features of the development of subject activity of the future teacher as a component of readiness for educational activities]. Naukovi zapysky. Serii: Pedahohika.vol.5, pp.127-131. [in Ukrainian].

Professional skills in the structure of the creative-activity component of the readiness of future teachers of fine arts to develop aesthetic culture

N. V. Hatezh

Abstract. The article deals with the actual problem of the educational system of Ukraine - the readiness of the future teacher of fine arts to develop aesthetic culture of young students, which involves the formation of their aesthetic consciousness, development of aesthetic skills necessary for realization of their aesthetic activity and aesthetic interpretation of the suffounding reality. Groups of professional skills in the context of the creative-activity component of the readiness of future art teachers are also analyzed, which are necessary for the successful organization and implementation of the education of the aesthetic culture of students of comprehensive schools.

Keywords: *readiness, professional skills, creative-activity component, future teacher of fine arts, development of aesthetic culture, young students.*

Профессиональные умения в структуре креативно-деятельностного компонента готовности будущих учителей изобразительного искусства к воспитанию эстетической культуры учащихся

Н. В. Гатэж

Аннотация. Статья нарушает актуальную проблему образовательной системы Украины – готовность будущего учителя изобразительного искусства к воспитанию эстетической культуры учащейся молодежи, которая предусматривает формирование у них эстетического сознания, развитие эстетических умений, необходимых для осуществления эстетической деятельности и эстетического освоения окружающей действительности. Анализируются также группы профессиональных умений в контексте креативно-деятельностного компонента готовности будущих учителей изобразительного, которые необходимы для успешной организации и осуществления воспитания эстетической культуры учащихся общеобразовательной школы.

Ключевые слова: *профессиональные умения, креативно-деятельностный компонент, готовность, будущий учитель изобразительного искусства, воспитания эстетической культуры, учащаяся молодежь.*